

Վիդրի դ. Լսի. որ աւուր կ'աւելնային ինչպէս որ
 քննենք եւս մասնաւոր աղբ ու գաւառութիւն կը կազ-
 մէին, և զիւրնք ներկայացնողն էզան բնիկ Ասոր-
 ւոց կրօնաւորները: Եւ զայն անոր, որ այն ժամանա-
 կէն ի վեր Պաւղոսի բնիկ քրիստոնէականն կը
 ներկայացնէին, խաչակրաց միկնէին յետոյ ինչպէս
 կըսէ Ռիկորդատս. «Ասորիք, Խաւորք, Զքմք,
 Հայք, Վիլք և Մարոնիք ճանչցուցան իրբն հը-
 պատակ Սուրբանին, և ստացան դրամով սուրբ Ես-
 րայիլեան եկեղեցին ու Հոս աղգայնութեանց զանա-
 զանութիւն կայ, բայց ոչ ծիսից, և զանազան քրիս-
 տոնէաներն լաւ որոշելու համար՝ Գաղթիի այն նիւ-
 թիւ վերայ խօսեցա՞մք պետք է աչքէ անցնել, որ
 ուրիշ աղգաց հետ կը յիշատակէ նաեւ «Հաղէշ-
 ներն ու Եւդայեանք ու Եւդայեանք են բնիկ կրօ-
 նաւորք և ոչ Հրէաներն, որոնց տեղն անցան քրիս-
 տոնէայք Եւդայաւորսն մէջ»:

«Արեւելեան Բշխմի»-ն հեղինակ Պ. Միշաս
 իւր 118 էրորդ նամակին մէջ պատկեր գրած էր. «Երբ
 1187 թուականին Սալաէտին Քրիստոսի քաղաքն
 (Երուսաղէմն) առաւ, Եսրայիլեան եկեղեցին միայն
 խաչակրացից ձեռքը մնաց ու Սուրբ Յակոբայ եկե-
 ղեցին եւս այս պատիւն ունեցաւ, որ ոչ դպրոց և
 ոչ միկիթ Է դաւ խաչակրաց ձեռքը, և աստուածային շը-
 նորհք մի էր այն՝ որ հրաշքի քոյց արուցեաւ ըստ
 աւանդութեան Հայոց, և Հայոց ազգը կամ կըրբը
 յետ այնորիկ դարձեալ իւր ձեռքն ունեցաւ զայն
 առանց ամենեւին ուրիշ ազգ մի կամ միարանութիւն
 մի կարող ըլլալու անոր իրաւանց վերայ վիճելու ու»:

ԳԱՌԼՈ ԿՈՒՐՄԱՆԻ

Ի յաջորդէ:

try, Ch. LXXIV, devenaient de plus en plus cha-
 que jour eux aussi, nation et secte spéciale, et fu-
 rent représentés par un clergé originaire de la Sy-
 rie proprement dite les Judéens, depuis lors devant
 représenter les Chrétiens indigènes de la Palestine,
 en effet au départ des Croisés, d'après Ricobaldo:
 «Les Syriens, Coptes, Grecs, Arméniens, Geor-
 giens, et Maronites se reconnurent sujets du Sul-
 tan, et obtinrent à prix d'or, l'Eglise du Saint Sé-
 pulcre». Ici il y a différence de nationalités et non
 de rites; pour mieux distinguer les différents Chré-
 tiens, c'est Fabri qui cite à ce propos avec les au-
 tres: Les «Abyssins et les Judéens», Judéens, cler-
 gé indigène et non les Juifs ou Hébreux, rempla-
 cés par les Chrétiens dans la Judée.

«L' auteur de la Correspondance d'Orient, Mon-
 sieur Michaud, dans sa lettre 118e écrivait: «Lors-
 qu'en 1187 Saladin s'empara de la cité du Christ,
 l'Eglise de la Résurrection fut le seul Sanctuaire
 de Jérusalem qui resta au culte de la Croix». Le
 sanctuaire de Saint Jacques partagea cet honneur,
 il ne devint ni Ecole ni Mosquée des Musulmans,
 par faveur divine manifestée par un miracle, dit-
 on, d'après une tradition arménienne; et la nation
 arménienne, ou son clergé, continua de le possé-
 der sans que jamais aucune autre nation, ou cler-
 gé ait pu lui en disputer le droit.

CARLO GURMANI.

Sera continué.

ԼՆԿՅԻՆ ԵՐԱԺՆՈՒԹԻՒՆ:

(Հարունակութիւն, տես թիւ 7):

Մարդոյ հոգւոյն ու սրտին վերայ երաժշտու-
 թեան բրած ներգործութիւնը, թէ՛ ըստ եղանակին
 և թէ՛ առաւելագոյն ըստ իմաստին և զգացման եր-
 գողին, էրկու տեսակի կը բաժնուի. Ա. պարզ ու
 վիճմ, որ մարդոյ սիրտը կը կրթէ և կ'ազնուացնէ,
 և այս նպատակին միայն պէտք է ծառայէ և եկե-
 ղեցական երաժշտութիւնը, ինչպէս կը սահմանէ և
 Լամբրանային, Եղանակաց վայելուչ քաղցրութեամբ,
 երաժշտական նուագաց աղբեցութեամբ, հեշտաբար
 երգելով հեռացուցանել լաւութեան մտքն սասա-
 նայական խորհրդոց սրկածները, մարմնական զբաղ-
 մանց յիշատակները, քանից, կըսէ, չկայ բան մը որ
 երգելու ձայնին չափ կարող ըլլայ յեղաշրջել մեր
 կամքը յուրախութիւն կամ ի տրամոսութիւն, երբ
 զեւթէն ինչն ունի, և եկեղեցին անոր համար ըն-
 դաւած և երաժշտութիւնը, այսպիսի երգոց հընչ-
 մանքն ունին զօրութիւն, և կարող են ընդոտաւ-

յեալ զարթուցանել ու մարդկ պատրաստել մեր միա-
 քը առ բարձրագոյն տեսութիւն, առ ի տեսնուին
 շնորհին, և յափշտակեալ զբաղեցուցանել յաստա-
 ծային, (տես մանկամասն, Լամբ, մեկն, պատմ. աղբ.
 Երուսաղէմ, էջ. 33. 157. 159), Եւ Բ. թող ու
 մեղի, որ զմարդ կը թմբեցնէ ու բարբը մեղի
 կընէ, ինչպէս կը նկարագրէ Ֆէնէլըն. «Երաժշ Եւն-
 տոր և զերաժշտութիւն թող և մեղի, որ ազակա-
 ներն զմանկտին, ըստ նմին օրինակի և զսպանդար-
 մատական նուագոն արգել խափաւ որ ոչինչ անընդ-
 հատ ի զինուոյ արբեցուցանէ և լիւր և մեղի ըզ-
 բարս գործէ, և ամբողջաց զերաժշտութիւնն ի մեհ-
 էանս և ի տօնախմբութիւնս զից և զիւցաղանց, որք
 չքնաղ առաքինութեց կային օրինակք ու (Վիլք ժ Բ):»

Հաս տեղ բնականաբար կ'առիպուինք անկարելի
 թէ արդեօք մեր ներկայ եկեղեցական երաժշտու-
 թիւնն ալ վերջիվերջ նպատակին կը ծառայէ, որք
 որք երբ ըլլաւ, թէ մեր եկեղեցական երաժշտութեան
 մէջ ալ մուտ գտած չ'են Մենտորի խափաւ արդիւր
 նուագներուն նմանք, թէ արդեօք շատ անգամ

անգառաճ երգաց եղանակներով և գեղեղանքներով եկեղեցւոյ սրբավայրը և հոգեկոյ երգերը անպատիւ եղած չէն այս տեսակ հարցում ներսն չկրնարով Ժիտական պատասխան տալ զբժարողաբար և մինչև անգամ մէկ քանի կեղծանական տեղեր՝ բուն պարզ ու վսեմ երաժշտութիւնը անհաճ երեւնալու շտի այս եղծմանց սովորական եղած բնազդ հաստատել թէպէտ և և կարելի է և բայց այս մասին ընդարձակելը ներկայ նպատակէս դուրս բլլալով՝ ընթերցողաց ուշադրութեանը կը յանձնեմ զատենք և մեր խօսքին կարգը կը շարունակեմ ։

Միայն Փոքայ մէջ ալ եղած եկեղեցական երաժշտութեան վերայ ակնարկութիւն մը ընողը իսկոյն կը նշմարէ, թէ հոն ալ պարզութիւն և վսեմութիւն հետեւաբար և միօրինակութիւն կը պահի ։ Կը տեսնէ թէ հոն ալ շատ քիչ կայ կանոն, պատշաճ, և ազգային ճաշակ, կը նշմարէ որ ասի մասնաւոր ուսում մը համարուած չըլլալով, զանեկ եկեղեցական նայ ոմանց համար, ամեն երգող աղաւթ լնդուած է իւր ուղածին և գիտցածին, թէրեւս չգիտցածին պէս ալ երգելու ։ Հետաքրքիր մէկը կրնայ գիտել որ շատերը չափ մը կանոնաւոր ուսմամբ համար օրէրով աշխատութիւն և գոհարութիւն յանձն առած աւտեն եկեղեցական երգերու համար բոտ քանց կամ բոտ գիտաց երգել բաւական կը համարուի ։ Եւ թէ երբեք կան երգեր՝ զորս չգիտցողներն ալ անտարբերութեամբ երգեն, այն ալ կարծես թէ մեր եկեղեցական երգերն են ։ Ասոնց դարման բլլալու համար թէեւ երբեմն մասնաւոր քաջաբերութիւններ, յորդորներ ալ եղած են, այլ գործին առօրեայ ստիպողականութեան բազմապատկման ձեւերով եղած գործունէն անօգուտ եղած են ։ Հոս տեղ մէկը թող լով երգաց վսեմ կամ մեղի երգեցմունքը, որ աւելի երգողաց ու լսողաց զգայմանը և հոգեցն արտայայտութիւնն է, միայն եկեղեցական եղանակաց կողմնութեան և գաշնակի մասին եղած եղծմանց գլխաւոր պատճառներուն վերայ քանի մը գիտողութիւններ կ'ընենք, որչափ որ մեր փորձառութիւնը կը ներքէ ։

Ա. Անցնալ դարերու մէջ ինչ և իցեկերպով և զամբ եղծումները ի բաց առնելով, այժման եղանակաց սոցալայութեան և անհաստատութեան գլխաւոր պատճառներն մէկը, եկեղեցական եղանակաց վերայ վճռող հեղինակութիւն մը չըլլայն է ։ Եւ քանի որ ասի չկայ, երգերու տարբերութիւնը վերնալ անհնար պիտի բլլայ, իւրաքանչիւր որ իւր գիտցածը սոցալ համարելով փոխել չուզելուն համար, սակայն այս հեղինակութիւնը զանեկ շատ դժուար չէ ։ Օգտը է ժողով մը գումարել և շարականի խաղերուն գիրքը և երգաց բանաստեղծական կաղնութիւնը ուշադրութեամբ քրքրել, և ներկայ եղանակաց ամենին հնազոյնը ընտրելով առնց հետ համեմատել, և թէ յայտնի սխալներ կան՝ ուղղել և ստիկայ կանոն ընել, մէկը թէ ձգելով սովորութեան յառաջացած նախադաշտութիւնը, (մեր կարծիքը տես Ժամանակ օրագրի 1864, թիւ 37, և Սեղուի 1864, թիւ 248) ։ Սակայն շատ եկեղեցական երաժիշտներ ունինք, որք խաղը

բուն անունը լսելէն անգամ կը խորշեն, չգիտելով թէրեւս որ նախ բաւած բառին համապատասխանող բուն ազգային բառ մ'է և ձայնից նշան եղող զրծերը կը նշանակէ ։ Գաւազնաբէժն բառը նոր է և աւելի վերացնալ նշանակութիւն ունի ։ Խաղերու գրութիւնը առ սլինը համարողներն ոմանք ալ կ'ուզեն փոխառութիւն մտցունել այն տեղերը, ուր երբեմն բաւելու արտասանութիւնը իրենց ականջին ծաղրական կամ մարդական կը թուի, զոր օրինակ, Լեւոնիտիկ կուսութիւն, Լեւոնիտիկ բլլալով, Գարձնականալ բառ մը զոր քոյնն սուրբ շարչարանօր, որպէս թէ՛ անխախտ քաջութիւն կուսութիւն, անխախտ քաջութիւն, զանեկալ բառ մը քաջութիւն, և այլ շատ մը անհեթեթ և հատուն գլխաւոր արդիւնք չեղող կարծիքներ, նաեւ այս կամ այն վանկը շեշտելով կամ սղելով եղած խեղդատակ սոցալայնութիւններ և ուրիշ անպի աւաւաղներ ու պատմութիւններ, որ գուցե ընթերցողաց շատերն ալ լսած են և որոնց վերայ հրապարակաւ խօսիլ անպատեհ կը համարինք ։ Այլ պէտք էր մտածել որ թէ կոյ գաշնակ մը որոյ շեշտը համապատեհ մէջ քաջութիւն նշանակէ թէրեւս նոյնպէս հասկըցող զրուհներու համար, ուրեմն ի՞նչ ուստատան, ի՞նչ Գարնատան և այլ աշխարհիս չորս կողմի գտնելու ազգայնիք ինչ պէտք է ընեն երբ նոյն տեղերու լեզուներով ալ ուրիշ բառ մը կամ շեշտ մը ուրիշ բան մը նշանակէ ։ Եւ թէ այս գրութեամբ առնց ամեն մէկն ալ փոխել պէտք բլլայ, ալ անկէ աւելի բարիքներն գաշնակ հնար է բլլալ ։ Գիտելու արժանի է նաեւ որ թէ երգերն իրենց եղածին պէս և կանոնաւոր երգուին, և ոչ այս կարծեցեալ անտեղութիւնները կ'ըլլան ։

Այս մէկ քանի գիտողութիւններն որ բոլոր, ոչ թէ այն դախտութեանց կարեւորութիւններն սուրբ համար, այլ նախ թէ գուցե անուշադիր և անտեղեկ անձանց ոմանք իրաւացի թուի, և երկրորդ, յուշներու համար թէ մինչև որ աստիճան խեղճ փնտրելով մէջ կը գտնուի իրեն եկեղեցական երաժշտութիւնը և կողայն երբ և իցեկ երգերու համար գիտողութիւն եղած աստեղ պէտք է նկատել թէ ինչպէս որ ընթերցումը իւր առողանութիւնը և բանաստեղծութիւնը իւր օրէնքներն ունի, նոյնպէս և երաժշտութիւնն որ թէեւ բանաստեղծութեան օրինակ կը համեմատելու բոտ տեղեցին, այլ չի կրնար հպատակիլ, մասնաւոր շախական այնպիսի երգաց մէջ, որոց ամեն հատուածն ալ մի և նոյն եղանակի վերայ կ'ըլլաին, զոր օրինակ ։

Օրհնման բլլալ անբարկիքը ընհայրորդ և ոչ միաձնի, զորս ուրիշ չեք ի գործում ըն մալոր եղող խորհրդ, զարձ և զմեկ ի մեկ զայն որդւոյ քո շարչարանօր ։

Այն մի և նոյն գաշնակով, այսինքն երկրորդ փանկերուն երկրորդամբ այլ և ոչ ձայններ յիշուն հատուածի շտի ուստատար երգեր կան, ալ ինչպէս կարելի է փոխառութիւն մը ընել (այն ալ ուստաց բառաւոր պատճառի), առանց խախտելու շարականի գաշնակին մէկ հիմնական օրէնքը ։ Նշմարել և ուրիշ մասնաւոր ձեւեր ալ կան, որոնք հիմնական օրէնքներ

